

MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

Warszawa, dnia 4 lipca 2011 r.

SECRETARIA
Biuro Prac Senackich
Wpłynęło dn. 6.07.11
nr. 6417 podpis. [signature]

DL - P - II - 071 - 28/11/3
dot. BPS/DSK - 043 - 3664/11
BM-I-071-250/11/3

GABINET MARSZAŁKA SENATU
Sekretariat Wicemarszałka M. Ziółkowskiego
wpłynęło dn. 05.07.2011
nr. 12/595 podpis. AS

Pan
Marek Ziółkowski
Wicemarszałek Senatu
Rzeczypospolitej Polskiej

[signature]

Odpowiadając na oświadczenie złożone przez pana senatora Grzegorza Czeleja na 76. posiedzeniu Senatu w dniu 12 maja 2011 r., przekazane przy piśmie Pana Marszałka z dnia 17 maja 2011 r. nr BPS/DSK - 043 - 3664/11, w sprawie *dopuszczalności zgłaszania dowodów uzyskanych niezgodnie z prawem w postępowaniu cywilnym*, uprzejmie przedstawiam, co następuje.

Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera przepisu, który by w sposób bezpośredni formułował zakaz wykorzystywania w postępowaniu cywilnym dowodów uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem.

Jeśli idzie o kodeksową podstawę oddalenia wniosku dowodowego, to zgodnie z art. 217 § 2 k. p. c. *sąd pominie środki dowodowe, jeżeli okoliczności sporne zostały już*

dostatecznie wyjaśnione lub jeżeli strona powołuje dowody jedynie dla zwłoki. Jak wskazuje jednak praktyka i piśmiennictwo, nie są to wyłączne podstawy, w oparciu o które można oceniać dopuszczalność przeprowadzenia dowodu, obarczonego istotną wadą w postaci uzyskania środka dowodowego niezgodnie z prawem. Pojęcie to ma charakter wieloaspektowy i dotyczy sprzeczności z prawem *sensu largo*, ale przede wszystkim dotyczy problematyki sprzeczności z normami prawa karnego.

W zakresie problematyki *korzystania w postępowaniu cywilnym ze środków dowodowych uzyskanych sprzecznie z prawem* pierwsze próby systematyzowania pojęć w piśmiennictwie polskim podjęto już w latach 70 – tych XX wieku¹. Odnotowano wówczas, że w aspekcie postępowania dowodowego w postępowaniu cywilnym najczęściej chodzi o wykorzystywanie taśm dźwiękowych (obecnie zapisów na innych, głównie elektronicznych nośnikach informacji) rozmów nagranych bez zgody osób rozmawiających, podsłuchów telefonicznych, fotografii itp.

W ówczesnym stanie prawnym, zasadniczo odmiennie regulującym obowiązki dowodowe stron procesu cywilnego², stwierdzono, że *jakkolwiek do naczelných zasad postępowania cywilnego należy zasada swobodnej oceny dowodów, to jednak sąd może poddać tej ocenie tylko takie dowody, które odpowiadają szczegółowym przepisom o postępowaniu dowodowym.*³ Konsekwentnie wskazywano już wówczas na ograniczenia w zakresie np. niedopuszczalności przedstawiania dokumentów zawierających oświadczenia niezgodne z prawdą lub nieautentyczne, gdyż sporządzenie takich dokumentów jest przestępstwem (obecny art. 270 § 1 k. k.). Na podobnej zasadzie formułowano zakaz wykorzystywania przez stronę postępowania cywilnego dowodu w postaci zapisu dźwiękowego celem wykazania okoliczności objętych zakazami dowodowymi w zakresie zeznań świadków czy biegłych (art. 259 k. p. c., art. 261 § 1 i 2 k. p. c., art. 280 – 281 k. p. c.). Normatywną podstawę powyższych wniosków stanowiła okoliczność, że zgodnie z art. 309 k. p. c., obowiązującym w niezmienionej treści do dziś – *sposób przeprowadzenia dowodu*

¹ E. Wengerek, *Korzystanie w postępowaniu cywilnym ze środków dowodowych uzyskanych sprzecznie z prawem*, Państwo i Prawo 1977, Zeszyt nr 2, s. 33 – 40;

² E. Wengerek, *op. cit.*, s. 33 – wskazywał, że zgodnie z obowiązującą (wówczas) zasadą prawdy materialnej (art. 3 § 2 k. p. c.), postulat wyjaśnienia prawdy i wykorzystania wszelkich środków dowodowych bez względu na to, w jaki sposób zostały zdobyte i dotarły do wiadomości sadu, nie jest trafny;

³ E. Wengerek, *op. cit.*, s. 34;

*innymi środkami dowodowymi niż wymienione w artykułach poprzedzających określi sąd zgodnie z ich charakterem, stosując odpowiednio przepisy o dowodach.*⁴

W nauce prawa postawiono wówczas pytanie o dopuszczalność zgłoszenia dowodu, którego przeprowadzenie mogłoby naruszyć sferę intymną posiadacza takiego środka dowodowego. *Konfrontując ze sobą przepisy o dowodach (art. 248 § 2 k. p. c.) z art. 23 k. c., który poddaje ochronie prawnej dobra osobiste człowieka (cześć, wizerunek, tajemnicę korespondencji), udzielono odpowiedzi, że wykorzystanie w procesie cywilnym przedstawionego przez stronę dokumentu lub innych przedmiotów, naruszających jedno z dóbr osobistych strony przeciwnej lub osób trzecich bez ich zgody nie można uznać za dopuszczalne.*⁵ Zgodnie bowiem z art. 248 § 2 k. p. c. w zw. z art. 261 § 1 k. p. c. strona ma prawo uchylić się od obowiązku przedstawienia dokumentu, jeżeli jego ujawnienie mogłoby narazić ją na hańbę.

W obecnym piśmiennictwie omawiana problematyka jest nadal aktualna.⁶ Ugruntowany jest pogląd, zgodnie z którym *niedopuszczalne jest wykorzystywanie w postępowaniu cywilnym taśmy magnetofonowej czy wideo, która została nagrana bez zgody lub wiedzy osoby zainteresowanej, jeżeli nagranie dotyczy jej życia prywatnego, zostało wykonane w domu, ogrodzie, hotelu. Wykluczone jest także przedstawienie fotografii sporządzonych z ukrycia, potajemnie, chyba, że utrwalają zdarzenia zaszłe w miejscu publicznym albo zawierają wizerunek osoby powszechnie znanej (...) i zostały pozyskane w związku z pełnioną przez nią funkcją publiczną (...). Rejestrowanie ich zachowań w innych sytuacjach bez ich zgody wyklucza korzystanie z takiego środka dowodowego.*⁷

W niepublikowanym w zbiorze urzędowym wyroku z dnia 25 kwietnia 2003 r., sygn. akt IV CKN 94/01 (LEX nr 80244)⁸, wydanym na tle postępowania odrębnego ze stosunków

⁴ E. Wengerek, *op. cit.*, s. 37;

⁵ E. Wengerek, *op. cit.*, s. 40;

⁶ A. Laskowska, *Dowody w postępowaniu cywilnym uzyskane w sposób spreczny z prawem, Państwo i Prawo*, 2003 r., Nr 12, s. 88 – 101;

⁷ A. Laskowska, *op. cit.*, s. 99 oraz cytowana tam literatura: F. Zedler, *Dopuszczalność dowodu z taśmy magnetofonowej w postępowaniu cywilnym, Proces i Prawo, Księga Pamiątkowa ku czci J. Jodłowskiego, pod red. E. Łętowskiej, Ossolineum 1989, s. 539* oraz J. Sienczyło – Chłabicz, *Rozpowszechnianie wizerunku na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Radca Prawny 2001, Nr 2, s. 92 i nast.*;

⁸ LEX nr 80244 Według skarżącej, orzeczenia Sądów meriti naruszają przepis art. 233 k.p.c. w ten sposób, iż przyznają walory wiarygodności i mocy dowodowej materiałowi dowodowemu uzyskanemu w sposób bezprawny. Skarżącej chodziło o zaliczenie do materiału dowodowego sprawy kasetowych nagrań wypowiedzi pozwanej z rozmów telefonicznych, odbywających się między małżonkami, a utrwalonymi przez powoda. Skarżąca wywodzi, że "posłużenie się tym dowodem w niniejszym postępowaniu było niedopuszczalne,

mażeńskich (o rozwód), Sąd Najwyższy – odnosząc się do sformułowanego w kasacji jednego z zarzutów skargi, tj. obrazy art. 233 k. p. c., w uzasadnieniu wyroku oddalającego kasację pozwanej, wyraził stanowisko, że *dopuszczone jako dowód nagranie z rozmów telefonicznych mogły tylko wskazywać na dalsze, także istotne przyczyny prowadzące do pogłębienia się rozkładu więzi matrzeńskiej między stronami (...)* Nie ma zasadniczych powodów do całkowitej dyskwalifikacji kwestionowanego przez pozwaną dowodu z nagrań rozmów telefonicznych, nawet jeżeli nagrania tych dokonywano bez wiedzy jednego z rozmówców.

Należy zauważyć, że powyższe stanowisko nie znalazło szerszego odzwierciedlenia w orzecznictwie sądów powszechnych. Jednocześnie cytowane wyżej zapatrywanie prawne spotkało się z krytyczną oceną w piśmiennictwie.⁹

W wyroku z dnia 10 stycznia 2008 r., I ACa 1057/07, OSA 2009/11/56, Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyraził stanowisko, zgodnie z którym *podstępne nagranie prywatnej rozmowy godzi w konstytucyjną zasadę swobody i ochrony komunikowania się oraz że dowody uzyskane w sposób sprzeczny z prawem nie powinny być w postępowaniu cywilnym co do zasady dopuszczane*. W pisemnych motywach cytowanego orzeczenia Sąd ten dał wyraz przekonaniu, mającemu szersze spectrum procesowoprawne, że za *niedopuszczalne należy uznać wykorzystywanie w postępowaniu cywilnym dowodów uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem do integralności fizycznej i psychicznej człowieka (art. 40, 41 Konstytucji RP, art. 3, 5 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. – Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)*. Z prawa tego można wyprowadzić zakaz stosowania takich metod zdobywania dowodów, których celem i skutkiem byłoby jego naruszenie i tym samym pozbawienie jednostki możliwości korzystania z prawa do wolności myśli, słowa, do intymności i do wolności osobistej.

Kierunek wykładni przepisów prawa wskazujący na istnienie ograniczeń w korzystaniu przez stronę postępowania cywilnego z uprawnienia do składania wniosków dowodowych, można również odnaleźć w orzecznictwie Trybunału w Strasburgu. Zgodnie z wyrokiem Piątej Sekcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 czerwca 2008 r. (skarga nr 22978/05 Gäfgen przeciwko Republice Federalnej Niemiec)¹⁰ o nierzetelności procesu

albowiem został on uzyskany w sposób bezprawny" (bez wiedzy i wyrażonej zgody osoby rejestrowanej na taśmie);

⁹ glosa częściowo krytyczna: Laskowska A. PS 2004/11-12/156;

¹⁰ W wyroku tym Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 6 Konwencji z powodu użycia w procesie karnym dowodów uzyskanych pośrednio dzięki zastosowaniu niedozwolonych metod przesłuchania, Przegląd

będzie przesądzało – co do zasady – wykorzystanie dowodów, które uzyskane zostały wskutek zastosowania wobec strony działań zabronionych przez art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (tortury, traktowanie niehumanitarne lub poniżające). Jedyne szczególne okoliczności sprawy mogą doprowadzić do obalenia domniemania niezetelności takiego postępowania.

W kwestii wykorzystania przez stronę w toku postępowania cywilnego dowodu uzyskanego *nielegalnie* należy też zwrócić uwagę na przepisy dotyczące wznowienia postępowania. Zgodnie z art. 403 § 1 pkt 1 i 2 k. p. c. można żądać wznowienia postępowania na tej podstawie, że wyrok został oparty na dokumencie podrobionym lub przerobionym lub też wyrok został uzyskany za pomocą przestępstwa.

Zatem w świetle tego przepisu przesłanką wznowienia postępowania może być wykazanie okoliczności, że sąd oparł rozstrzygnięcie na sfalszowanym dokumencie, bądź wyrok został uzyskany za pomocą przestępstwa.

Uzyskanie dowodu w postępowaniu cywilnym w sposób bezprawny może wiązać się z działaniem strony wypełniającym przesłankę ewentualnej podstawy wznowienia postępowania w postaci *uzyskania wyroku za pomocą przestępstwa*. Kodeks karny przewiduje bowiem odpowiedzialność karną za szereg czynów przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (rozdział XXX k. k.), jak m. in.: *używanie przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywarcia wpływu na świadka, biegłego, tłumacza (art. 245 k. k.), podżeganie do fałszywych zeznań (art. 18 § 2 k. k. w zw. z art. 233 § 1 k. k.), podżeganie do złożenia fałszywej opinii (art. 18 § 2 k. k. w zw. z art. 233 § 4 k. k.)* oraz inne tzw. formy zjawiskowe do tych typów czynów zabronionych. Ich późniejsze wykazanie, warunkowane prawomocnym skazaniem sprawcy w procesie karnym, może wskazywać na zasadność wniosku strony postępowania cywilnego, uprzednio prawomocnie zakończonego, zmierzającego do wyeliminowania z obrotu prawnego orzeczenia sądu cywilnego opartego na dowodzie uzyskanym w sposób *nielegalny w procesie cywilnym*.

Nawiązując do postawionego pytania, *jakie stanowisko wymiar sprawiedliwości powinien przyjąć co do dowodów uzyskanych w sposób nielegalny w procesie cywilnym*, przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że ostateczna ocena zebranego w sprawie materiału dowodowego należy do sądu rozpoznającego konkretną sprawę cywilną. W tym

zakresie zastosowanie ma cyt. wyż. art. 233 § 1 k. p. c., stanowiący dla sądu podstawę przyznania określonym dowodom cechy *wiarygodności i mocy dowodowej*. Należy jednak podkreślić, że – co do zasady – *dowody uzyskane bezprawnie* nie powinny być przez sąd przeprowadzane.

Z wyłączeniem

Z upoważnienia
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI
Zbigniew Wrona
PODSEKRETARZ STANU